

ascertainment between such notions as “readiness to the activity”, “professional readiness” and “professional orientation”. It is worth noticing that there isn’t unity in the approaches to the phenomenon “readiness” observance in the psychological and pedagogical sources analyzed by the authors. Different scientists determine readiness as a special mental state, structural personal formation, personal characteristic or quality. In turn, the professional orientation is defined as an interest to the profession and inclination to occupy with it.

The personal readiness to the certain kind of activity defining implies revealing upon such components as motivationally-cognitive, communicative, designing and structural, operational, estimating and regulating. Each of the components of the future teachers’ readiness to the professional activity listed presupposes such elements of the pedagogical reflection availability as self-rating, self-control, self-questioning, self-regulation as well as self-prediction and self-correction. The authors of the article came to the conclusion about the scientific understanding of the future teachers’ readiness to the professional functions carrying out as an integral multicomponent formation, which has such characteristics as positive motivation, personal qualities, students’ need in the pedagogical reflection as well as their mastering with the technology of the junior schoolchildren studying and humanistic up-bringing. Such understanding of the readiness gives grounds for the scientifically based researches of the issues connected with the future elementary school teachers’ professional training.

Key words: professional training, professional orientation, future teachers’ readiness, pedagogical activity, humanism, humanistic up-bringing, humanistic relations.

УДК 37.091

Алла Желан

Миколаївський національний університет
імені В. О. Сухомлинського

ОЗНАЙОМЛЕННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ З ТЕХНОЛОГІЄЮ ТРВЗ

Освітні інновації ведуть до змін мети, змісту, методів і форм навчання та виховання, що дозволяють адаптувати педагогічний процес до сучасних вимог. Освітні заклади різних рівнів упроваджують системні та локальні інноваційні педагогічні технології. Мета статті: поділитися досвідом ознайомлення майбутніх учителів початкової школи з педагогікою ТРВЗ під час навчання у ВНЗ. У процесі викладання дисципліни «Педагогіка ТРВЗ» ми мали можливість спостерігати за відношенням студентів до цієї технології, за практичним оволодінням методами ТРВЗ. Результати дослідження показали високий рівень зацікавленості студентів цією технологією та бажанням використовувати її в своїй майбутній професійній діяльності.

Ключові слова: педагогічні інновації, технологія ТРВЗ, творчість, методи розвитку пізнавальної активності, наука, особистість, педагог, майбутні вчителі, активність, діяльність.

Постановка проблеми. Невід’ємною складовою розвитку суспільства виступає наука. Вона дозволяє отримати нові знання і впроваджувати їх у життя. Однією з наук, яка пізнає закони розвитку людства, виступає педагогіка, що зародилася ще в XVIII столітті. Чимала кількість педагогів залишила свій слід в історії педагогіки завдяки тому, що їх ідеї були для свого часу прогресивними, революційними. Так, Я. А. Коменський систематизував уперше таку звичну сьогодні класно-урочну систему, а Ж.-Ж. Руссо розкрив

ідеї вільного педоцентричного виховання; Й. Песталоцці розробив методику початкового навчання, мета якого гармонійний розвиток сил і здібностей людини; В. Сухомлинський обґрунтував та запровадив форми й методи розумового виховання дитини, основою якого виступає творчість, спільна праця та зацікавленість в отриманні результатів своєї роботи.

І хоча відкриття в педагогіці відбуваються не так часто, як у фізиці, біології чи техніці, вони впливають на нововведення, зміни, що, у свою чергу, сприяє пошуку інноваційних методик навчання й виховання, які б сприяли становленню нової генерації науковців, технарів і гуманітаріїв.

Аналіз актуальних досліджень. Сьогодні на зміну пасивному споживачеві, який, якщо не має власної точки зору, у кращому випадку йде за масою, повинна вийти особистість, яка активно реагує на світ, творить і перетворює його.

Залишається питання за малим: як виховати таку особистість?

На наш погляд, цим питанням повинні опікуватися вчителі, запроваджуючи в процес навчання та виховання педагогічні інновації та технології.

Інтерес до інновацій, необхідність у них виникає в момент максимального незадоволення суспільством освітньою справою, коли школа, у широкому розумінні цього слова, не задовольняє потреби часу. Останнє століття вчителі-новатори постійно звертають увагу на те, що школа повинна стати не просто масовою, доступною, метою якої є навчання, передача знань, але й на те, що зміни в світі, в постійно збільшуваному інформаційному потоці вимагають змін у стилі викладання, у ролі вчителя та учня, у формах і методах їх взаємодії на уроці.

Як наголошує І. Дичківська, «специфічними особливостями інноваційного навчання є його відкритість майбутньому, здатність до передавання на основі постійної переоцінки цінностей, налаштованість на конструктивні дії в оновлюваних ситуаціях» [3, 9]. Інноваційність нею розглядається як відкритість вихователя до діалогічної взаємодії з вихованцем, яке б сприяло його формуванню та розвитку.

У своїй роботі «Педагогические технологии в учебном процессе» російський учений М. В. Кларін зазначає: «За своїм основним змістом поняття «інновація» приналежне не тільки до створення й поширення новацій, а й до змін у способах діяльності, стилі мовлення, які з цим пов'язані. Розглядаючи інноваційні моделі навчання в такий спосіб, ми звертаємося до нових дидактичних підходів, які формують нетрадиційне уявлення про організацію навчального процесу [4, 54].

Отже, освітні інновації ведуть до змін мети, змісту, методів і форм навчання та виховання, що дозволяють адаптувати педагогічний процес до сучасних вимог.

Сьогодні в навчально-виховний процес закладів різних рівнів упроваджуються системні й локальні інноваційні педагогічні технології.

Кожна з них має своїх прихильників, кожна є ефективною й результативною. Ми ж хочемо звернути увагу на технологію ТРВЗ.

Мета статті. Поділитися досвідом ознайомлення майбутніх учителів початкової школи з педагогікою ТРВЗ під час навчання у ВНЗ та звернення уваги до цієї, на наш погляд, результативної інноваційної технології.

Методи дослідження. У ході дослідження нами було використано низку теоретичних та емпіричних методів. Теоретичні методи (аналіз, узагальнення, системний метод) дозволили визначити проблему, вивчити літературу з даної проблеми; ознайомитися з поглядами педагогів на інновації в освіті та на технологію ТРВЗ; визначити рівень упровадження технології ТРВЗ у педагогічний процес. Емпіричні методи (спостереження, анкетування, вивчення результатів діяльності студентів) сприяли визначенню зацікавленості та рівню практичного оволодіння майбутніми вчителями початкової школи методами технології ТРВЗ.

Виклад основного матеріалу. Однією з перспективних освітніх технологій, що останнім часом привертає увагу багатьох учителів усіх ланок освіти, є педагогіка ТРВЗ. Теорія розв'язання винахідницьких завдань (ТРВЗ) – це теорія, що прийшла з технічної галузі. Засновником цієї теорії є радянський учений, педагог, письменник-фантаст Генріх Саулович Альтшуллер. Автор намагався, спираючись на прийоми розв'язання технічних протиріч, розробити технологію, яка б ефективно сприяла розвитку творчої особистості. Тому з часом цією технологією починають цікавитися педагоги і психологи як засобом виховання та розвитку мислення людини. Сучасна технологія ТРВЗ включає в себе життєву стратегію творчої особистості (ЖСТО) і теорію розвитку творчої особистості (ТРТО).

У своїх дослідженнях педагоги-експериментатори С. Болсун, В. Бухвалов, Н. Гавриш, М. Гафітулін, А. Гін, Г. Іванов, С. Лadoшкіна, А. Нестеренко, О. Нікашин, Т. Сидорчук, А. Яценко приділяють увагу розробленню методів і прийомів навчання дітей на базі технології ТРВЗ. Вони своєю практичною діяльністю намагаються створити в дитячому садочку та школі умови постійного творчого пошуку, адже ТРВЗ-технологія дозволяє поєднувати предметно-пізнавальну діяльність із методами активізації та розвитку мислення, а також творчого вирішення навчальних і соціальних завдань.

Підґрунтям педагогіки ТРВЗ є проблемно-пошуковий метод і теорія розвивального навчання Ельконіна-Давидова, основні ідеї якої:

- формування теоретичного мислення через формування загальних засобів дій;
- організація навчального процесу у вигляді спеціально змодельованої навчальної діяльності, яка включає в себе планування, моделювання, контроль;
- розвиток умінь нетрадиційно розв'язувати стандартні завдання.

Як зазначає А. Нестеренко, технологія ТРВЗ дає інструменти для підтримання Давидовського курсу (формулювання протиріччя, моделі системного підходу тощо), дозволяє вчителю самому формулювати проблеми, складати навчальні задачі) [5].

Отже, що сучасній школі може надати педагогіка ТРВЗ?

По-перше, це розвиток дослідницької діяльності учнів, що передбачає вміння самостійно працювати з інформацією. Тут пошукова робота виступає певним стимулом для подальших дослідів і можливістю поповнювати «скарбницю ідей». Деякі засоби розвитку нестандартного мислення можна використати під час самопідготовки учнів на заняттях, прогулянок, екскурсій, виховних заходів. Застосування цих методів розкриває технологію розумового процесу, виховує наполегливість, самоповагу, самостійність мислення.

А, по-друге, це формування вміння прогнозувати, заглядаючи в майбутнє. Це запорука того, що ти будеш завжди «в темі», вміти передбачати різні ситуації й достойно з них виходити.

На наш погляд, головне, що робить ТРВЗ такою привабливою для сучасного вчителя й учня – це можливість вільно висловлюватися, не боятися, що відповідь буде не вірною. А це запорука розвитку свободи мислення, фантазії, логічної й абстрактної уяви, самостійності. Адже основною ідеєю технології ТРВЗ є творчість в усьому – у постановці запитань, прийомах їх розв’язання, подачі матеріалу, кінцевому результаті.

Незважаючи на такий освітній потенціал даної технології, вона сьогодні не широко впроваджується в педагогічний процес початкової школи в Україні. Визначимо причини, які перешкоджають її поширенню.

1. Технологія ТРВЗ прийшла з технічних наук і тому насичена специфічною термінологією, що робить її непростю в розумінні та усвідомленні.

2. Недостатня кількість теоретичної літератури та практичних розробок, особливо на українській мові, які б допомогли молодому педагогу в освоєнні даної технології.

3. Технологія вимагає креативного мислення, постійного пошуку та творчості від самого вчителя.

4. Поверхневе ознайомлення майбутніх учителів початкової школи під час навчання у ВНЗ із даною технологією (як тема з курсу «Освітні технології»). І як результат – відсутність кваліфікованих викладачів ТРВЗ.

Нині технологія ТРВЗ упроваджується локально в ДНЗ та школах Києва, Полтави (вихователь СНВК № 10 Т. О. Юхимець), Кіровоградської області (С. А. Болсун), Харкові. В Одесі під керівництвом М. Меєровича та Л. Шрагіної працює лабораторія «ТРВЗ – педагогіка України», на базі якої розроблено систему *випереджальної педагогіки*. На наш погляд, така назва технології є більш прийнятною, зрозумілою і говорить сама за себе.

На початку 90-х, завдяки тісній співпраці із Санкт-Петербурзьким Центром творчої педагогіки, розпочалося впровадження елементів ТРВЗ у дошкільних установах Миколаєва. Починають діяти творчі групи, які систематично проводили виїзні й постійно діючі семінари-практикуми з педагогами, дітьми дошкільного віку, учнями спеціалізованих класів і батьками. Ентузіастами, шанувальниками та розповсюджувачами нової технології стали Алла Веніамінівна Яценко та Світлана Іванівна Якименко.

Результатом багаторічної роботи та набутого досвіду в процесі впровадження технології ТРВЗ стало видання методичних посібників, укладачем яких виступила А. Яценко. Перший посібник «А що, якщо...» – це допомога педагогам, які тільки починають застосування методів та інструментальних прийомів ТРВЗ; другий посібник «Як стати цікавим?» адресований педагогам для професійного зростання, самопізнання особистості. Незамінною для роботи педагогів, батьків стала книга «Школа радісної родини». І підсумком багаторічної роботи став посібник «Джерельце творчості». Як зазначила Н. Гавриш: «Посібник... має струнку й змістовну систему формування в дітей дошкільного та молодшого шкільного віку не просто знань про навколишнє, а здивовано захоплений, аналітично приймаючий погляд на життя суспільства, природи і своє власне життя; оптимальну систему педагогічних способів розвитку креативності дитячого мислення й мовлення, зміцнення в маленькій людині впевненості у своїх здібностях і силах [6, 10]. Хочемо сказати, що посібники багаті на апробований вихователями та викладачами матеріал і не залишать байдужим жодного читача.

Більше десяти років, завдяки зусиллям С. Якименко, предмет «Педагогіка ТРВЗ» викладається студентам спеціальності «Початкова освіта» у Миколаївському національному університеті імені В. О. Сухомлинського. У 2015–2016 н.р. цей курс прослухали більш ніж 120 студентів 2–4 курсів (під керівництвом викладача А. Желан).

Хочемо зазначити, що на початку курсу матеріал сприймався студентами без зацікавлення, деяким він був не зрозумілим, хтось сприйняв предмет як математично-технічну дисципліну. Але з часом, починаючи розуміти принципи даної технології, розглядаючи різні види творчих задач (винахідницькі, дослідницькі, конструкторські, прогностичні, задачі з недостатньою умовою), знайомлячись із методами розвитку творчої уяви, вони наче пробуджувались і відкривалися на зустріч новому й до того часу невідомому.

Під час лекційної частини курсу ми використовували вже згадані посібники А. Яценко, роботи О. В. Лесіной і В. П. Телячук («Сходинки до творчості. Методика ТРВЗ в початковій школі»), С. Болсун («Освітній потенціал ТРВЗ»), А. Нестеренко («Страна загадок»), Дж. Родарі («Грамматики фантазии»), випуски збірки «Педагогика + ТРИЗ», книги Т. Сидорчук, інтернет-джерела. Окремо хочемо виділити книгу А. Гіна

«Прийоми педагогічної техніки», яка є скарбницею педагогічних знахідок і творчих підходів до викладання, оцінювання знань школярів, до вміння керувати класом і зацікавити навчальним матеріалом.

Крім літератури ми переглядали зі студентами відеоматеріали, що стосувалися роботи шкіл та ДНЗ за технологією ТРВЗ у Росії та Білорусі, передачу «Логіка» з циклу програм «Ігри розуму», дивилися серії мультсеріалу «Сід – маленький дослідник». Це дуже пізнавальні мультики, які наочно дозволили студентам побачити, які питання може ставити дитина, які питання їй доречно ставити, щоб зацікавити, творчо розвинути та спонукати до фантазування й винахідництва.

Кожне практичне завдання поділялося на два блоки:

1. Знаходження та опрацювання теоретичного матеріалу; ознайомлення з алгоритмом складання казок різного типу, загадок, метафор, лімерик, творчих задач, методикою розповіді за картинкою (серією картинок) та різноманітними методами розвитку творчої уяви («Мозковий штурм», «Морфологічний аналіз», «Моделювання маленькими чоловічками», «Фокальних об'єктів», «Синектики» тощо), прийомами фантазування.

2. На базі отриманих теоретичних знань самостійно вигадати казку (з естетичним оформленням), створити збірку загадок, оповідань за картинкою, метафор, віршів, лімерик; зробити своїми руками «Круги Луллія», які можна використовувати на уроках природознавства, читання, математики; скласти конспект уроку, виховного заходу з елементами ТРВЗ.

Найважчим під час викладання цього курсу було навчити студентів перебороти психологічну інерцію, не боятися бути смішними фантазерами, побачити світ у його найтонших нюансах, відчуті і знайти нове у звичайних та знайомих речах. Мабуть, саме це мала на увазі С. Болсун, коли говорила: «Головне завдання технології ТРВЗ – навчити людей системного бачення й аналізу навколишнього світу, фактично розвинути діалектичне мислення. Без системного підходу до різних явищ, предметів, понять... складно та навіть не завжди можливо розв'язувати творчі та винахідницькі, проблемні, життєві, побутові, педагогічні задачі» [1, 54].

Наприкінці курсу студентам було запропоновано відповісти на питання анкети: «Чи доцільно впроваджувати технологію ТРВЗ у педагогічний процес початкової школи?», «Чому ви практично навчилися під час курсу «Педагогіка ТРВЗ?», «Які методи ТРВЗ ви будите використовувати як майбутній педагог або як мати?».

У процесі вивчення результатів діяльності студентів та опрацювання відповідей на анкетні питання ми дійшли висновку, що жоден студент не залишився байдужим до технології ТРВЗ і охоче буде її використовувати у своїй майбутній професійній діяльності.

Хочемо навести уривки відповідей деяких студентів.

«Я практично навчилася всьому, що ми розглядали на парах, а саме: складати загадки, метафори, казки, фантастичні розповіді. Я і в подальшому буду використовувати технологію ТРВЗ тому, що цей предмет був для мене дуже цікавим і пізнавальним, а завдяки методам розвитку творчої уяви дітям теж буде набагато цікавіше вчитися» (Т. Шелім, 468 гр.). «Колись я стану мамою і вважаю, що саме технологія ТРВЗ допоможе мені виховати дитину-генія. Адже з самого дитинства я буду разом із нею складати загадки, казки, фантазувати. Можливо, колись, саме завдяки ТРВЗ, моя дитина стане письменником. Та навіть мені самій цікаво дізнаватися про щось нове, вирішувати творчі завдання. Бо я вважаю, що до всього в нашому житті треба підходити творчо та креативно. І саме ця технологія навчає, як це зробити» (А. Ковалькова, 458 гр.) «Після ознайомлення з таким предметом, як «Педагогіка ТРВЗ», я зрозуміла, що навчання може бути цікавим і дуже продуктивним. І я шкодую, що коли я навчалася в школі, з нами не використовували ці методи. Тому, працюючи в школі, я буду намагатися частіше використовувати прийоми ТРВЗ, знаходити щось нове й цікаве для дітей (А. Панянчук, 468 гр.). «Що стосується мене, то я в захваті від «Педагогіки ТРВЗ». Навчаючись складати вірші, загадки, лімерики, казки, я відкрила в собі іншу людину, оскільки я завжди вважала, що це – не моє. Але все виявилось не так, і мені це подобається! Коли я піду працювати вчителем, то обов'язково почну використовувати методи ТРВЗ на практиці. Дам зрозуміти школярам, що кожна дитина індивідуальна й має право на своє власне бачення і свою власну думку» (А. Мунтян, 448 гр.).

Висновки. Отже, технологія ТРВЗ є найбільш прийнятною для розвитку творчих здібностей. Творчі завдання на основі ТРВЗ сприяють оволодінню студентами методами пошуку нового й генерації оригінальних ідей, зниженню психологічної інерції, розвитку фантазії, системного та діалектичного мислення. Ми погоджуємося з А. Нестеренко, яка наголошує, що головне, чому вчить педагогіка ТРВЗ – це вміння активно діяти [5].

ЛІТЕРАТУРА

1. Болсун С. А. Освітній потенціал ТРВЗ (теорія розв'язання винахідницьких завдань). Ч. 1 / Світлана Болсун. – Х. : Вид. група «Основа», 2014. – 128 с. – (Бібліотека журналу «Управління школою» ; Вип. 5 (137)).
2. Гін А. О. Прийоми педагогічної техніки : Вільний вибір. Відкритість. Діяльність. Зворотний зв'язок. Ідеальність : посібник для вчителів / Анатолій Гін. – Луганськ : Навчальна книга, Янтар, 2004. – 84 с.
3. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : навчальний посібник / Ілона Дичківська. – К. : Академвидав, 2004. – 352 с.
4. Кларин М. В. Педагогическая технология в учебном процессе. Анализ зарубежного опыта / Михаил Кларин. – М. : Знание, 1989. – 80 с.
5. Нестеренко А. ТРИЗ в начальной, средней и старшей школе [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.trizminsk.org/e/prs/ne.htm>
6. Яценко А. В. Джерельце творчості. ТРВЗ / Алла Яценко. – Х. : Ранок, 2011. – 176 с.

РЕЗЮМЕ

Желан А. Ознакомление будущих учителей начальной школы с технологией ТРИЗ.

Учебные учреждения разных уровней внедряют системные и локальные инновационные педагогические технологии. Цель статьи: поделиться опытом ознакомления будущих учителей начальной школы с педагогикой ТРИЗ во время обучения в ВУЗе. В процессе преподавания дисциплины «Педагогика ТРИЗ» мы имели возможность наблюдать за отношением студентов к этой технологии, за практическим овладением методами ТРИЗ. Результаты исследования показали высокий уровень заинтересованности студентов этой технологией и желанием использовать её в своей будущей профессиональной деятельности.

Ключевые слова: педагогические инновации, технология ТРИЗ, творчество, методы развития познавательной активности, наука, личность, педагог, будущие учителя, активность, деятельность.

SUMMARY

Zhelan A. Familiarization of future elementary school teachers with technology TIPS.

Discoveries in pedagogy cause impact on innovations, changes, which in turn contribute to finding innovative methods of teaching and education, which would facilitate the formation of a new generation of creative individuals. Educational innovations lead to the changes in objectives, content, methods and forms of education and training that allow adapting the teaching process up to date. System and local innovative educational technologies, including technology TIPS, are released today in the educational process of institutions of different levels. This technology promotes the development of research abilities of students, providing the ability to work with information independently. Some facilities of innovative thinking can be used in the self studying in the classroom, walks, tours, educational activities. Application of these methods reveals the thinking process technology, brings perseverance, self-esteem, independent thinking. In our view, the main thing that makes TIPS so attractive to modern teacher and a student is ability to speak free without fear that the answer is incorrect. This is a guarantee of freedom of thought, imagination, logical and abstract imagination independence.

The purpose of the article: to share experience of future teachers exposition with elementary school TIPS pedagogy during studying at the university and paying attention to this, in our view, effective innovative technology. A number of theoretical and empirical methods were used during the conducted study. Theoretical methods (analysis, synthesis, system method) allowed defining the problem, examining the literature on this issue; reading the opinions of teachers on innovation in education and technology of TIPS; determining the level of implementation of TIPS technologies in teaching process. Empirical methods (observation, questioning, learning performance of students) helped with determination of the level of interest and practical mastery of future elementary school teachers the technology of TIPS methods.

The results showed a high level of students' interest in this technology and desire to use it in their future careers. In their view, TIPS pedagogy is the most appropriate for the development of creative abilities of children. Students will master the communication skills such as the ability to listen and hear someone else, be attentive to themselves and to understand the feelings and spirits of others, take part in free conversation. While teaching the course "TIPS Pedagogy" students got creative problems that contributed to their mastery of new methods of finding and generating original ideas, reducing a psychological inertia of fantasy, systematic and dialectical speech. We agree with A. Nesterenko, who stresses that the main thing that TIPS technology teaches is the ability to act.

Key words: *pedagogical innovations, TIPS technology, creativity, methods of cognitive activity, science, personality, teacher, future teachers, activity.*